

„A HÍR SZENT, A VÉLEMÉNY SZABAD”

Radnóti Sándor

Irodalmi dolgok

„A Kárpátoktól le az Al-Dunáig / Egy bős üvöltés, egy vad zivatar! / Szétszórt hajával, véres homlokával / Áll a viharban maga a magyar.” Csoóri Sándor újabb írásai és nyilatkozatai már-már ezt a toposzá vált Petőfi-látomást társítják — saját személyéhez. Ezek szerint a hallgatás jogát ama bős üvöltések ellenében váltotta meg, melyek „szinte mindennap temették” az utóbbi időben. A túlérzékenység és valaminő apokaliptikus mennyiségi szemlélet azonban eltorzítja a költő látását, s mivel panaszzavai egy része nagy példányszámú napilapokban jelenik meg, indokolt a közönséget felvilágosítani arról, hogy a legjelentősebb magyar folyóiratokban utolsó könyvről, írásairól vagy a Csoóri-„jelenségről” igényes és támadhatatlan hangvételű kommentárok sora jelent meg: például Orbán Ottóé, Kiss Gy. Csabáé a Kortársban, Lengyel Lászlóé a 2000-ban, Vekkerdi Lászlóé az Életünkben, Litván Györgyé a Kritikában. Bátorodom ezekhez sorolni a magam analízisét is a Holmiban, amely éles kritikai hangjával szükségképp bántott, de semmiképpen sem sértett.

A Magyar Nemzetben Borbándi Gyula apologetikus bírálatot írt a Nappali holdról, Csoóri könyvről, a Népszabadságban pedig olyan tekintély szólította meg kikezdzhetetlen tónusban kérdéseivel, s szólította fel válaszra a költőt (Fejtő Ferenc), akivel szemben nem könnyű a némasághoz ragaszkodni. Csoórinak sikerült: arra hivatkozva, hogy Fejtő kérdései olyan előadásra vonatkoztak, amelyet nem autorizált, hanem egy költőtársa, Balaskó Jenő jegyzett le, elhárította a felelősséget. Balaskó indignáltnak tartkozott, s állította úri becsületére, hogy szó szerint másolt a magnószalagról — unalmas történet. Tanulságos csupán annyi benne, hogy Csoórinak természetesen módjában állt volna szétválasztani a tiszta bűzát az ocsútól, megmondani áperte, hogy mit gondol és mit nem, ám minden jel szerint éppen ezt akarja elkerülni.

Az augusztusi Magyar Fórumbeli tanulmány és következményei joggal erősítették fel az értelmiség körében Fejtő Ferenc kívánságát: Csoórinak erről bizonyonnyal el kellene mondania a véleményét. Ez az írás ugyanis valóban fordulat volt abban a társadalom-lélektani értelemben, hogy véget vetett a képmutatásnak, amely — mint La Rochefoucauld-tól tudjuk — a bűntisztelése az érény előtt. Hiszen a magyar irodalmi közélet évtizedek óta tud különféle szájról szájra járó, bár kétségtelenül igaz duhaj történetek alapján a Fórum szerzőjének rasszista indulatairól, de joggal tett különbséget a magánszemély érzületének akár viszolyogtató megnyilvánulásai és egy nyilvánosságra hozott komplett összeesküvés téma között. Az, hogy ez az elmélet évszázados mintát másol — hiszen ugyanilyen meggyőzően alkalmazták templáriusokra, szabadkőművesekre és jezsovitákra, mígnem a kozmopolita, elől bolsevik, hátul tőkés zsidóban klasszikus révébe ért —, csak természetesen járult hozzá a társadalom-lélektani gát áttöréséhez; egy Zaccsek nevű bizonyára öntudatlanul hamarosan a természet, a rácsáló, az élősködő (javasolhatom

még: vérszívó, pióca, poloska, rüh) szintúgy klasszikus antiszemita metaforáját eleveníti fel, s talál emberi megszemélyesítésre Soros Györgyben kétségkívül kevésbé alkalmas személyt, mint elődei mondjuk a Rotschildokban. Benedek professzor meglepő módon — vagy fáradtságból, vagy népszerűsítő célból — alig valamivel színvonalasabban zsidózik, a politikai szövetségesek számára pedig meg-

rolt a tanulmányíró utolsó tanulmánykötetéről, az Új magyar önépítésről a szombathelyi Életünkben.

Másfelől meg kell mondani, hogy Csoóri Sándor már leszállt az arénába, és ott hallgat. Lesznek tán még, akik emlékeznek arra, hogy a Soros Alapítvány — nem politikai tekintetben, ahol e jelzőnek kevés az értelme, hanem a magyar kultúra szempontjából hálátlan — kriti-

**„A politikában is — az ilyen kérdésekben bizonyosan!
— a világos, egyértelmű beszéd volna kívánatos,
nem pedig a késlekedő, félszívű,
az elnökségi ülések belső ügyeiből nyilvánosságra szivárgó
hatalmi játszma — egy játszma,
amibe a legutolsó napok hírei szerint
Csoóri is beleelegyedett.
A hasonló ügyekhez való viszony ugyanis
nem igényel türelmi időt, melyben az elemző hang,
a gondolatok megfoghatnak.”**

szűnik tabu alatt állni a „fasiszta” szó, a lomtárból előkerül a Gácsországból állítólag a kiegyezés után beáramló, s bizonyára azóta is sértetlen és asszimilálatlan zsidóság tömege.

A sokasodó kérdésekre Csoóri végül is reflektált: október 10-én a Magyar Nemzetben Jegyzetek a kertben című írásában, valamint november 12-ei nyilatkozatában a Magyar Hírlapban. Felelete még különösebb, mint a Fejtő-esetben, s kevercse a hagyományos magyarságkarakterisztika különféle elemeinek, a mesebeli, ajándékot hozó, meg nem is hozó leány furfangjának, Lúdas Matyi fortélyának, az illyési „ravaszágnak”. Sajnos rossz helyen, rossz alkalomból.

Eszerint ő igenis reagált a tanulmányíró nézeteire — magánlevélben. Am nyilvánosságra nem hozta, mert mértékadó és hiteles irodalmi és politikai kritika helyett sok száz újságíró szőinflációjában erdőtüz gyulladt az erdőtüz ellen. Nem szólalt meg, mert az elemző hanghoz idő kell. „Ha olyanok lennének nálunk a viszonyok, amelyek között a nyugodt, a csöndes szónak a töprengésnek igazán helye van, feltétlenül közöltettem volna ezt a levelet. De nem vagyok hajlandó leereszkedni az arénába egy olyan világban, ahol minden szót ki lehet facsarni, félre lehet magyarázni valamilyen módon!”

Nos, nem csapok fel a magyar zsurnalizmus kéretlen védelmezőjének, annál is inkább, mert az a véleményem, hogy a szabaddá vált magyar sajtóban a kelleténél kevesebb a tényfeltáró újságírás és a kelleténél több a széllébbellett, tudatlanságról és műveletlenségről árukkodó, úgynevezett politikai publicisztika. De a közönséget — miként az előbb, most is — fel kell világosítani arról, hogy a Csoóri által megkívánt irodalmi és politikai kritikák, a „mértékadó és hiteles elemzések” megjelentek. Hogy csak a két legszínvonalasabbat említsem, Heller Ágnes és Fehér Ferenc tollából a Népszabadságban, Molnár Gusztávtól ezen az oldalon, Vekkerdi László pedig, aki valamifajta nemes mániából fontos gondolatait kis példányszámú, s noha kitűnő, a fővárosban sajnos alig kapható vidéki lapokban publikálja, már egy évvel ezelőtt megsemmisítő, s vitát is gerjesztő irodalmi és politikai bírálatot gyako-

káját nem Zaccsek, hanem ő kezdeményezte. Ő állapította meg, hogy a holokausztummal megszűnt a magyar zsidóság asszimilációja, csak néhány kivételes alakja gazdagítja a magyar kultúrát (sajnos az a megtiszteltetés ért, hogy én is felsoroltattam), politikailag pedig egy zsidó pártban azon fáradozik, hogy ő asszimilálja a magyarságot magához. Ennek az elhíresült gondolatnak a vitáját bizonyára félrevette az a kérdés, hogy szerzője rasszista érzelmű-e (mellékesen: véleményem szerint nem az), hiszen itt az fogalmazódott meg, hogy Magyarországon vannak magyarok és nem magyarok; az utóbbiak öntudatuk képviselhetik nemzetiségüket, idegenül asszimilálódtak magyarok, mint más fajuk. S e szellemi — csak szellemi, mert barbár konzekvenciáit inkább az önellentmondást vagy a „hallgatást” is vállalva le nem von — etnocentrizmus testesül meg a Magyarok Világszövetsége intézményében. A világ magyarjainak jószolgálati, kulturális és más természetű szolgáltatószervezete helyett — amelyre égető szükség lenne — az ő elnöklete alatt baljós ideológiai centrum alakult.

A hallgatás és a furfangos továbbhallgatás sajnos azt jelenti, hogy Csoóri nem kívánja elengedni azoknak a kezét, akik szavakban már levonták az etnocentrizmus és a fajelmélet barbár következtetéseit, amit ő nem tett meg, és nyilván nem is fog megtenni. Ehhez a faticához nem kell kifacsarni szavait, és félremagyarázni. Hiszen, meglehet, még a szó szerinti idézet is kifacsarás mondjuk az alábbiakban: „Lúdas Matyi megígéri Döbrögi-nek, hogy kegyetlenül megveri, de nem jelenti be sajtóterkezetlen, hogy itt, ekkor, ezért fogom megverni... Vagyis Illyés gondolatából kiindulva én azt tudtam volna ajánlani akár Csurka Istvánnak, akár másféle ilyen embereknek, hogy tessék, olvassák el újra a Lúdas Matyit, és ha valamit el akarnak érni, ezzel a logikával csinálják.” Interjúszöveg ez, nem saját írás, s meglepően cinikus volna Csoóri szájából. De persze az interjú készítőjét sem akarom megbántani, s azt sem hallottam, hogy az interjú alanya dementálta volna. Mindegy. A lényeg úgysem a beszéd itt, hanem a néma cinkosság azokkal,

akik ugyan csak írják kis példányszámú lapjaikban az idők végezetéig bujtogató tanulmányaikat, s szervezzék magyar útjaikat, de akiket a politikában — amiről itt nem beszéltem — és az irodalomban, a szellemi életben, az egész magyar kultúrában el kell szigetelni. A politikában is — az ilyen kérdésekben bizonyosan! — a világos, egyértelmű beszéd volna kívánatos, nem pedig a késlekedő, félszívű, az elnökségi ülések belső ügyeiből nyilvánosságra szivárgó hatalmi játszma — egy játszma, amibe a legutolsó napok hírei szerint Csoóri is beleelegyedett. A hasonló ügyekhez való viszony ugyanis nem igényel türelmi időt, melyben az elemző hang, a gondolatok megfoghatnak.

Hasonló ügyben Csoóri Sándor ugyanabban az újságban olvashatta Bibó István véleményét (Magyar Nemzet, október 24.), melyben az ő hallgatása megjelent. Bibó morálisan kényesebb helyzetben volt, mert nem egy hatalmon lévő párt egyik vezetőjének radikális zászlóbontását, hanem egy igazságtalanul kivégzett ember utolsó szavait kellett megítélnie. Mégis, sem a tapintat, sem az emberi bátorság méltánylata nem gátolhatta meg az alábbiak kinyilvánítását: „...a Magyar Közösségnek az eljárása, amellyel egyszerűen az idegen származásúakat akarta a maga szűkebb és a nemzet javára működni kívánó társaságból kizárni, nemcsak az állampolgári és emberi egyenlőség sérelme, hanem egyben a magyar nemzet megújodása szempontjából is céltalan, hatástalan és haszontalan program volt. Nem sokat jelent az az érvelés, hogy a Magyar Közösség nem akart ebből sértőt, megbélyegző kizárást csinálni, mert az ilyenfajta kizáró műveletek előbb-utóbb, pláne ha politikai hatalomhoz jutnak, eljutnak a megbélyegző kizárás tényleges intézményesedéséhez. S ha azt halljuk, hogy ezzel semmi rosszat nem akartak, csak a jó magyarokat tömöríteni, az ilyen szelekcióból a történelem ezerszer s azóta is ismétlődő tanúsága szerint ugyanaz a kontraszelekció születik, mint minden olyan ideológiából, amely valamiféle leszármazási alapon jelöli ki a nemzet vezetésére hivatott réteget, akár magyar származásról, akár munkásszármazásról van is szó.

A végeredmény mindenképpen olyan érdemtelenek és alkalmatlanok előtérbe kerülése, akiknek egyetlen kvalitása az a bizonyos leszármazás.” Az elszigetelés és egyben a politikai kultúra gyógyító gesztusa az ilyenfajta szavak azonnali kimondása. Elszigetelni — legalábbis a szellemi életben — nem rendszabályokkal kell, hanem szavakkal, annak tudatosításával, hogy rendes ember ilyeneket nem gondol, s akik ilyeneket gondolnak, azokkal nem áll szóba. Csoóri irodalmi hallgatása a véleményformáló, konszenzusteremtő értelmiség magasabb régióiba hatol el, mint a Magyar Fórum irodalma. Funkciója ott: az etnocentrizmus eszméjének kultúraltabb, szalonképesebb megőrzése.

Makulátlan tisztességű demokráciától hallottam: de hiszen Csoóri nyilatkozott.

Nem nyilatkozott.